О.А. Крикун

ПЕРЕКЛАД ЯК ЗАСІБ НОВОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПЕРСОНАЖА (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ ДЖ. СЕЛІНДЖЕРА «ЛОВЕЦЬ У ЖИТІ»)

Переклад є неоціненним збагаченням національної культури, оскільки вносить в неї нові незнані реалії, розширюючи читацький досвід, що наголошується у статті В.Д. Радчук «Функції перекладу», де виділено їх більше сорока [3; 178]. Загальновизнаним є той факт, що семіотичні системи будь-яких двох мов не можуть бути ідентичними, тому при аналізі перекладу можна вести мову лише про інтерпретацію, тобто тлумачення оригінального твору перекладачем. Деяка невідповідність мовних засобів пояснюється, в першу чергу, різною ментальністю. Так, за Гумбольдтом, мова є дух народу. Отже, кожна мова вказує на національні особливості мислення.

Маємо на меті довести, що відмінності перекладу впливають на формування цілісного образу персонажа.

1. Повтори → синоніми

Для тексту оригіналу властиві повтори на різних мовних рівнях, які зрідка зберігаються і в перекладі: *Boy, was I exited, though. I really was. – Ох і розхвилювався ж я, слово честі!; I was pretty exited. I really was. – Їй-богу, я так розхвилювався! Серйозно.*

Лексичний повтор в даному випадку підсилює ефект схвильованості, оскільки в емоційно збудженому стані мовлення важче контролювати. Однак, уже в наведених прикладах помітно, що в перекладі повторюване дієслово *розхвилювався* розміщено в цілком відмінні, хоч і синонімічні оточення з використанням вигуків, тоді як в оригіналі фраза повторюється майже дослівно.

Про сестричку Фібі Голден розказує: *She`s quite skinny, like me, but nice skinny. Roller-skate skinny.* Характеристики, закладені в означення передаються українською мовою чи то відповідним суфіксом прикметника, чи то розгорнутим зворотом: *Худа, як я, але не худюща, а саме така, як треба для роликових ковзанів.*

Як бачимо, лексичний повтор зберігається, тоді як синтаксичний ні. Почасти, це пов’язано із відсутністю в українській мові засобів для вільного творення складених прикметників, почасти, зі свідомим уникненням повторів, що, зустрічаючись на щільному відрізкові тексту, можуть спричинити появу стилістичного прийому тавтології, в даному випадку не виправданого мовною ситуацією.

Однак, в порівнянні з оригіналом в українському перекладі Голден Колфілд старанно уникає повторів у своїй оповіді використовуючи для цього широкі синонімічні ряди. Наприклад, фразове дієслово *to kick out* перекладається як *виперти, витурити, вигнати*; *to horse around – клеїти дурня, придурюватися*.

Прикметним є використання синонімів в межах одного речення: *I didn`t try any <u>trick stuff</u> while we danced – I hate a guy that does a lot of show-off <u>tricky stuff</u> on the dance floor…* Повторювана конструкція в перекладі заміняється в одному

випадку на дієслово з обставиною способу дії зі значенням заперечення, в іншому – на дієслово із синонімічним значенням: *Танцював я просто, без вихилясів – ненавиджу, коли хлопці починають, бува, під музику викаблучуватись.* Завдяки цьому в українському перекладі спостерігається зниження категоричності.

Варто зауважити, що коли Голден нудьгує від одноманітності, той сам починає висловлюватись монотонно, використовуючи одні й ті самі слова: *He started talking in this very monotonous voice <…> I dropped about thousand hints, but I couldn`t get rid of him. All he did was keep talking in this very monotonous voice…* Ймовірно, використанням повторів в даному випадку підкреслюється занудність сусіда Еклі. В українському перекладі ними скористалися інакше: *Лежить, зараза, і щось бурмоче собі під ніс – так занудно-занудно. Я сто разів натякав йому, щоб ушивався, та де там. Розлігся, й усе торочить, торочить своїм занудним голосом.* Дієслова використані синонімічні, проте складають однорідний, повторюваний присудок, до того ж, повторюються однорідні прислівники.

Вдалим, на наш погляд, є використання синонімічних фразеологізмів зі значенням «брехати»: *shoot the old crap around, chuck the old crap around – чіпляти локшину на вуха, плести таке, що й на вуха не налазить.*

Паралельна синтаксична конструкція підмет + складений іменний присудок в українському перекладі порушується: *He was a very strong guy. I`m a very weak guy. – Хлопець він дужий, нівроку. А я взагалі слабак.* Уникненню паралельності сприяють підсилювальні прислівники *нівроку, взагалі*. Іменна частина присудків різна – прикметник в одному випадку, іменник – в іншому.

Розмовний вислів *dropped dead* повторюється двічі на одному смисловому відрізку. Оскільки він є багатозначним і вживається на позначення великого приголомшення як радісною звісткою, так і сумною, то з тексту оригіналу не одразу стає зрозумілим ставлення Голдена до новини про те, що Стредлейтер зустрічається з подружкою його дитинства. Лише опосередковано, по тих спогадах, що першими виринають з пам’яті головного героя, можна зробити висновок про його трепетне ставлення до Джейн, яка тепер зустрічається з хлопцем, що часто міняє дівчат і обходиться з ним не надто чуйно.

З українського перекладу в першому випадку теж важко зрозуміти реакцію Голдена: *Трохи не випав в осад.* Зате в наступному реченні при перекладі використаний прийом конкретизації, тобто уточнення: *Всередині в мене справді все опустилося.* На рівні змісту цей перекладацький прийом сприяє відвертішому характеру висловлення. Підліток не ховає свою ніяковість і сором за молодіжними слівцями, а говорить прямо, не криючись.

Лексичні синоніми зустрічаються при перекладі прикметника *dumb*. Голден характеризує себе як *тупоголового, тупака*. Використанням синонімів замість повторів він спростовує щойно сказане ним, адже людина, що урізноманітнює своє мовлення неодмінно має гострий розум.

Голден описує гру Бадді Зінгера як *very brassy, but not good brassy – corny brassy*. Тричі повторена якість звуку, напевно, і є тим, що не подобається підлітку в звуках – його металевість. Тут ми так само бачимо своєрідний вияв невдоволення і нудьги Голдена – акцент на предметі чи явищі, що не подобається, одноманітна розповідь про нього, тавтологія.

В українському перекладі Голден висловлюється простіше, використовуючи розмовні фразеологізми: *Хоч вуха затикай, але не від музики, а від гуркоту*.

Вершиною віртуозного використання синонімів вважаємо наступний випадок, де в оригіналі із дев'яноста слів сім – це повторюване дієслово *to kid*. В перекладі на позначення цього дієслова вживається 6 синонімів: *піддражнювати, допікати, допекти до живого, роздраконювати, дражнитися, подрочитися.*

Отже, уникнення повторів в українському перекладі сприяє урізноманітненню мовлення Голдена, підкреслює гостроту його розуму, робить його, з одного боку, більш прямолінійним, відвертим, а з іншого, помірнішим, м'якшим у висловленнях.

2. Епітети → метафори

Другою особливістю перекладу повісті «Ловець у житі» є часте вживання метафор на місці епітетів в оригіналі. Так, ситуація, коли Стредлейтер прохав написати для нього твір, видається Голдену кумедною, адже його самого виключили зі школи. В оригіналі він реагує досить стримано: *It was very ironical, it really was*. В перекладі його реакція набуває більш емоційного характеру завдяки використаній метафорі: *Їй-богу, аж сміх бере*.

Підсилення емоції спостерігається і в наступному випадку, де означення *nervous*, вжите двічі, перекладається розлогою метафорою: *I was getting sort of nervous, all of a sudden. I`m quite a nervous guy. - Бачу, розгулялися мої нерви, вони в мене взагалі ні к бісу*. Образність, з одного боку, надає висловленню схвильованості, а з іншого – елемент самоіронії, вміння дивитися на свої проблеми з гумором.

Волосся свого брата Аллі Голден нейтрально описує прикметником *red*. В перекладі не зустрічаємо *рудий*, натомість з'являється експресивна метафора: *Чуб у нього аж горів*. Інтенсивність рудого кольору порівнюється із вогнем. Небайдужість до предмету висловлювання підтверджує наявність підсилювальної частки *аж*. Високу емоційність можна пояснити тугою Голдена за братом, бажання ідеалізувати його.

В низці випадків простота і стриманість викладу в оригіналі заміщується яскравою образністю із чітко вираженим українським колоритом. В перекладі Голден застосовує влучні фразеологізми, що надають його мовленню м'якості, виказуючи кмітливий розум:

Damn near fell on my head	*Мало не дав сторчака*
I was on the goddam floor again	*Відкинув копита*
Everybody was in the sack	*Всі давали хропака*

The driver was sort of wise guy	*Теж не в тім'я битий*
He wasn`t too intelligent	*На розум він небагатий*
I didn`t give them the eye crudely	*Я не витріщався на них, мов з голодного краю*

Нерідко, високий рівень образності в українському варіанті призводить до комічного ефекту:

I`m big for my age	*Це я тільки вигнався такий, як тичка*
They`re sort of stupid	*Дурна, аж світиться*
Show-off looking guys with their dates	*Піжони з фіфами*
It was over her head, anyway	*Надто кругло це для твоєї квадратної голови*
Hoodlum-looking guys	*Гицлі*
All those Ivy League bastards look alike	*Всі, як з інкубатора*

3. Емоційний стан → душевний стан

Особливої уваги потребує переклад опису емоційного стану підлітка, оскільки тут спостерігаємо суттєві відмінності від мови оригіналу: *I`m not in the mood right now* – каже Голден на пропозицію Стредлейтера поговорити з Джейн, що дослівно означає «я зараз не в настрої». Олекса Логвиненко використовує вислів *душа не лежить*. Таким чином, позірно вибагливий, підвладний настрою хлопець, в українському варіанті постає перед нами щирим, відвертим юнаком, що за маскою примхливості ховає вразливу душу, розбирається в порухах свого серця і не соромиться говорити про не надто мужні почуття.

При перекладі фрази *They both laughed like hyenas at stuff that wasn't even funny. I didn't even enjoy sitting next to them in the movies.* – спостерігається зміщення акценту із «несмішних речей» на «серйозні»: *Обидва гиготіли, мов гієни, і саме там, де йшлося про серйозні речі. Аж прикро було сидіти поруч із ними.* З перекладу стає зрозумілим, що хлопців смішили серйозні речі, яких вони не розуміли, в оригіналі ж вони сміялися ніби й зовсім без причини. Можна сказати, що в перекладі виразніше проступає інтелектуальна перевага Голдена, його здатність до глибоких роздумів. Крім того, чітко висловлене особисте небажання Голдена сидіти поруч із друзями розмивається неозначеним *прикро було*. Така конструкція дозволяє думати, що прикро могло бути не тільки Голдену, а й іншим глядачам в кінотеатрі. Його вислів можна

потрактувати як вираження сорому за поведінку своїх друзів. Це підтверджує те, що попри зовнішній нігілізм, Голденові все-таки важлива суспільна думка про нього.

Досить виразно турбота про людей проступає в наступному випадку: *I didn`t want to look like a screwball.* В оригіналі Голден переживає за те, як виглядає, в перекладі його хвилювання набуває усвідомленого суспільного характеру: *Ще майнуло в голові, люди подумають, ніби я псих абощо.*

Як би Годен не намагався продемонструвати свою байдужість до людей, він все ж тонко відчуває їхню відсутність, при цьому йому важлива не так присутність когось, як можливість поговорити, тобто доторкнутись до «живої душі». Саме тому знаходимо цей вираз в перекладі: *Тихо й безлюдно. Жодної тобі живої душі.* Тим часом в оригіналі є лише згадка про безлюдність: *It was so quiet and longsome out.*

Схильність до самоіронії у Голдена проявляється в наступній парі висловлень: *Watch myself getting tough in the mirror.* Ідеться про роздуми Голдена над своїм боягузтвом і нездатністю сказати правду в обличчя противнику. Підліток може лише на самоті лютішати й спостерігати за собою у дзеркало. Український варіант має дещо інше забарвлення: *Покорчив би перед дзеркалом люті гримаси.* Іронічний тон оповіді заступає серйозний та самокритичний, про що свідчить дієслово *покорчити*, тобто *удавати, робити те, чого не відчуваєш*. Іменник *гримаси* так само означає лише маски, а не справжні емоції. Можна зробити висновок, що в перекладі Голден стає більш свідомим своїх почуттів, краще розпізнає стани своєї душі й не лукавить перед самим собою та своїм читачем, називаючи речі власними іменами. Менше з тим, він здатний іронізувати над собою, над, як йому здається, дріб'язковістю своєї душі, адже зазначає, що вона в нього *полохлива*. В той час, як в оригіналі ідеться лише про боягузтво: *I'm one of those very yellow guys. I try not to show it but I am.*

Варто зауважити, що в перекладі Голден так часто згадує про стан своєї душі, де в оригіналі йдеться про настрій, що це стає формотворчим елементом персонажа.

He took his time about it	*Ще трохи повиснув у мене на душі*
Boy, did I feel rotten. I felt so damn lonesome.	*Слухайте, як же гидотно було в мене на душі! Тоскно, самотньо, хоч головою об стінку бийся.*
One thing about packing depressed me.	*У мене трохи защеміло серце.*
It made me too sad and lonesome.	*Така нудьга, така самота облягла душу.*

I was too depressed.	*На серці так гидотно.*
He was even more depressing	*Від його вигляду на душі стало ще тяжче.*
It makes me so depressed I can`t stand it.	*Так пригнічує, аж серце крається.*
It bothered hell out of me.	*Серце в мене защеміло – жах.*
It makes you feel so lonesome and depressed.	*На душі стає так самотньо, так гнітюче…*

Маємо висновок, що замкнений Голден, який не бажає самому собі зізнаватися у слабкодухості, відчаї, в українському варіанті стає більш відкритим, щирим, усвідомлює свій пригнічений душевний стан, важливою для нього є його душа, яка страждає. Він ніби відділяє свій розум – розгублений, підвладний негативним суспільним впливам (неодмінне бажання напитися, відбути сексуальну ініціацію, надмірна увага до одягу) та тонку душу, здатну сприймати найменшу фальш, облуду і негодну примиритися із цим.

4. Ненормативна лексика → нормативна лексика.

Результати порівняльного аналізу дозволяють говорити про деякі відмінності у використанні нестандартної лексики.

В низці випадків в перекладі вживаються українські еквіваленти згрубілої лексики:

Goddam Elkton Hills	*Богом проклятий Елктон Хілз*
The big phony bastard	*Пузате мурло*
It looked pretty as hell	*Збіса чудова*
What a racket	*От дурисвітство!*
The biggest bastard	*Найбільший лайнюк*
Like morons	*Як пришелепкуваті*
I`m not kidding, they were three real morons	*Як малахольні, слово честі.*
Hoodlumy-looking guys	*Гицлі*

Зустрічаються випадки, коли згрубілий вираз англійською мовою передається на перекладі м’якшим висловом, що має менш негативну конотацію:

Lousy childhood	*Безголове дитинство*
Half-assed way	*По-чудернацькому*
Sunavabitch	*Сволота, зараза*

Часто подібні вислови в перекладі взагалі опускаються:

Looked like he had a poker up his ass	*Стояв, наче кийка проковтнув*
Sitting around on our ass	*Сидіти крячкою*
Just for the hell of it	*Просто так, аби подуріти*

Отже, в перекладі Голден намагається не використовувати ненормативну лексику, уникає лайливих слів. Підліток чутливий до бруду, особливо в мові. Яскравим підтвердженням цьому можуть слугувати роздуми Голдена над вживанням таких слів у суспільстві. Вже немає на землі місця, де не було б їх написано. Йому неприємно говорити про це, та все ж він 6 разів вживає лайливий вислів, тоді як в українському варіанті він замінений за узагальнену назву – *матюк*. Зважаючи на перелічені відмінності, можна говорити про те, що Голден в перекладі не тільки протистоїть розпусті в суспільстві, а й сам не впускає її до своїх думок.

5. Відвертість у розкритті інтимних тем → сором'язливість.

Особливої уваги потребують згадки про інтимні стосунки. В таких випадках Голден в оригіналі є відвертішим, прямолінійнішим, не соромлячись називати речі своїми іменами. Голден в українському перекладі є більш сором'язливим, стриманим, він використовує евфемізми, обірвані, еліптичні речення.

Very sexy stuff	*Всяке таке*
About some babe he was supposed to have had sexual intercourse with	*Про якесь дівчисько, що з ним нібито тягався.*
Sex appeal	*Жіноча привабливість*
Having sexual intercourse with girls	*Тягаються з дівчатами*
I was personally acquainted with at least two girls he gave the time to.	*Я сам знав принаймні двох дівчат, з якими в нього це було.*
I`m a virgin.	*Я ще й жінки не знав.*
To lose my virginity	*Стати мужчиною*

Таким чином, зазначені відмінності в перекладі дозволяють говорити про деякі відхилення персонажа Голдена в українському варіанті від американського оригіналу. Вважаємо за потрібне, окреслити коло причин цих розбіжностей.

Необхідно враховувати той факт, що переклад був опублікований у 1984 році, за часів радянського Союзу, тому цензура жорстко контролювала вживання ненормативної лексики та згадки про інтимні стосунки в тексті.

Однак, суттєвішою причиною відмінностей є сама цільова мова і культура, оскільки, за словами М. Лановик «один і той же сегмент реальності, одне й те ж поняття мають різні форми мовного вираження в різних культурах» [2; 256].

Тому цнотлива сором'язливість Голдена, його щирість, відвертість, колоритна мова, підсилені в перекладі, є необхідними в процесі реконструювання «чужої реальності, «нав'язаної » чужою мовою та межами іншомовного тексту» [2; 257], адже саме за таких умов Голден буде сприйнятий українською культурою як нонконформіст, борець з облудою, нещирістю, що суміщає дитячу чистоту із гострим відчуттям недосконалості світу, властивим зрілим особистостям.

Іншими словами, нові відтінки Голденового характеру зумовлені відмінностями «у самих поглядах на світ, закорінених у національній свідомості та культурі» [2; 257]. То ж, вони лише демонструють своєрідність американської та української ментальностей.

Література

1. Лановик З. Художній переклад як проблема компаративістики // Літературна компаративістика: Навчальний посібник / Ред. Р. Гром'як, упоряд.: Р. Гром'як, І. Папуша. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТДПУ, 2002. – С. 256-272.
2. Лановик М. Національні літератури в міжкультурному універсумі: до проблеми осмислення міжнаціональних бар'єрів у процесі естетичної комунікації // Волинь філологічна: текст і контекст. Польська, українська, білоруська та російська літератури в європейському контексті. Зб. наук. пр. Вип. 6 у 2-х ч. Ч І./ Упоряд. Л.К. Оляндер. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – С. 69-82.
3. Радчук В.Д. Функції перекладу // Григорій Кочур у контексті української культури другої половини ХХ віку : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Львів, 14-15 жовт. 2005 р.) / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, Київський нац. ун-т. ім. Т. Шевченка. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – С.178-184.

Анотація

О.А. Крикун

Переклад як засіб нової інтерпретації персонажа (на матеріалі повісті Дж. Селінджера «Ловець у житі»)

В статті розглядаються нові відтінки інтерпретації персонажа, що з'явилися в українському перекладі повісті Дж. Селінджера «Ловець у житі».

Зокрема, вони пов'язані із тенденцією перекладача до заміни повторів синонімами, епітетів метафорами, ненормативної лексики загальновживаною.

Ці та інші відмінності спричинили розбіжності в характері персонажа Голдена Колфілда: більшу відвертість, щирість, сором'язливість, кмітливість. Нова інтерпретація персонажа в перекладі є неминучою, адже цільова мова має інакші форми мовного вираження аніж мова оригіналу.

Ключові слова: переклад, оригінал, цільова мова, інтерпретація, синоніми.

Summary
O. Krykun
Translation as means of character new interpretation
(on the material of novel «The Catcher in the Rye» by J. Salinger)

The article deals with the new character new interpretation, which has appeared in Ukrainian translation of the novel «The Cather in the Rye» by J. Salinger. Particularly, it is concerned with the translator`s tendency to substitute synonyms for repetitions, metaphors for epithets, normative language for foul language.

These differences caused distinction in Holden Caulfield character. He became more sincere, shy and smart. The new character interpretation in translation is unavoidable, because the target language has different forms of expression than the source language.

Key words: translation, original, target language, interpretation, synonyms.

Аннотация
Крикун О.А.
Перевод как средство новой интерпретации персонажа
(на материале повести Дж. Сэлинджера «Над пропастью во ржи»)

В статье рассматриваются новые оттенки интерпретации персонажа, которые появились в украинском переводе повести Дж. Сэлинджера «Над пропастью во ржи». В частности, они связаны с тенденцией переводчика к замене повторов синонимами, эпитетов метафорами, ненормативной лексики общеупотребительной.

Эти и другие отличия стали причиной появления различий в характере персонажа Холдена Колфилда: большую откровенность, искренность, застенчивость, находчивость. Новая интерпретация персонажа в переводе неизбежна, поскольку целевой язык имеет иные формы языкового выражения, чем язык оригинала.

Ключевые слова: перевод, оригинал, целевой язык, интерпретация, синонимы.

Статья прорецензирована и рекомендована к печати д.філол.н., проф. В.А. Гусевым.